

mestall

any XXII
núm. 48
desembre 2020

mestall: 1. mescla de diferents espècies de cereals; 2. conjunt homogeni de coses diverses

Butlletí de l'Associació d'Història Rural

SUMARI

Portada

L'associació afronta nous reptes

L'Associació

Lliurament del 18è Premi Mestall

Postguerra i maquis a La Pobla de Benifassà

La fira d'animals de Verdú (1378-1968)

Dossier: Epidèmies històriques

La primera onada de reacció historiogràfica davant de la COVID-19

Notes en guaret

Els preus agrícoles a la comarca de La Selva a partir de les estimacions dels inventaris post mortem (1775-1780)

Notes de lectura

Enric Saguer. Els cortals empordanesos del segle XIII al XXI. Sis estudis.

Trobades

XXXI Seminari d'Història Econòmica i Social. Les dones i les classes

Trobada d'HSE-HSA. Quan l'investigador en història social de l'economia-història social de l'art es fa numericus

Jornada. Les corts jurisdiccionals i les fonts per al seu estudi (Corona d'Aragó, edat mitjana i època moderna)

Recerques

La guerra civil catalana i la crisi financera de Barcelona durant el regnat de Joan II (1458-1479)

Els contractes matrimonials de Vic (1349-1352)

Entre la xarxa i l'aixada: la relació dels pescadors amb la terra a la comarca de la Selva (Blanes-Lloret-Tossa), 1400-1512

Agenda

L'ASSOCIACIÓ AFRONTA NOUS REPTES

D'ençà de la convocatòria de l'Assemblea General de l'Associació d'Història Rural, el passat 29 de febrer, acompanyada d'una visita guiada per la Girona de l'aigua, les activitats ordinàries de l'entitat no s'han pogut desenvolupar amb normalitat a causa de l'emergència sanitària.

La pandèmia de la Covid-19 i la ràpida progressió amb què s'ha propagat han obligat a aplicar mesures i protocols de seguretat per tal de prevenir i contenir els contagis, des del confinament domiciliari i els tocs de queda fins a d'altres limitacions de mobilitat i d'aforament en espais públics. Certament, aquestes restriccions han modificat els nostres hàbits. En el decurs de l'any 2020, la junta directiva de l'AHR ha fet un gran esforç per tal d'adaptar-se a la nova realitat sense deixar enrere cap dels projectes planificats. En aquest sentit i tot i no poder-lo lliurar presencialment, es convocà, com cada any, el premi Mestall a treballs de recerca de batxillerat.

L'única acció presencial organitzada, però interrompuda per la Covid-19, va ser la presentació del llibre *Els cortals empordanesos del segle XIII al XXI. Sis estudis*. Havia estat programada per al divendres 28 de març i, a causa de la primera onada de la pandèmia, amb el consegüent confinament domiciliari, es va haver d'ajornar. Finalment, es va dur a terme el 28 d'agost a la capella de Santa Clara de Castelló d'Empúries,

Fotografia: Nuri Roura (Ecomuseu-Farineria de Castelló d'Empúries)

davant un grup nombrós de públic amb reserva prèvia, complint amb totes les recomanacions i les mesures de seguretat pertinents.

L'inici de la segona onada de la pandèmia va impedir dur a terme, presencialment, la jornada d'estudi sobre «Les corts jurisdiccionals i les fonts per al seu estudi (Corona d'Aragó, edat mitjana i època moderna)» prevista per al divendres 16 d'octubre i organitzada per l'Associació d'Història Rural conjuntament amb el Centre de Recerca d'Història Rural de la UdG. Finalment, va tenir lloc de manera virtual a través de la plataforma *Meet* de *Google* gràcies a la celeritat i a la bona gestió tant dels coordinadors, en Lluís Sales i l'Albert Reixach, com de l'Enric Saguer. Va ser un èxit de convoca-

L'Associació d'Història Rural

convoca el

19è premi Mestall

curs 2020 - 2021

A treballs de recerca de batxillerat realitzats per estudiants de Batxillerat i fets des de l'àmbit humanístic i social. Els treballs necessàriament han de tractar temes relacionats amb el món rural en qualsevol dels seus aspectes: història, etnografia, paisatge, patrimoni, economia, població, emigracions, històries de vida, etc.

Dotació: 600 euros per als estudiants i un lot de llibres per al centre en el qual estudiïn.

Termini de presentació: 30 d'abril de 2021.

Informació i bases a la web:
www.ddgi.cat/historiarural/

■ l'Associació

tòria: s'hi van comptabilitzar més d'una setantena de connexions simultànies, la qual cosa permet reflexionar sobre els avantatges que ens proporcionen aquestes eines informàtiques, ja que faciliten l'accés a un ampli ventall d'usuaris que, per qüestions geogràfiques o d'incompatibilitat horària, no hi haguessin pogut assistir.

L'AHR va participar també a la trobada anual del RECERCAT, organitzada per l'Institut Ramon Muntaner. Enguany també ha estat virtual: es va seguir a través de la plataforma Zoom. En aquesta ocasió, l'AHR hi ha aportat l'exposició itinerant «20 anys d'història rural», que encara es pot visitar a la pàgina web de l'IRMU, en un apartat dedicat a exposicions.

Vista la situació, el Consell de Redacció del Mestall va proposar al Centre de Recerca d'Història Rural de dedicar en el darrer número del butlletí *Mestall* un monogràfic sobre les pandèmies en la història. En el but-

lletí s'apleguen textos, elaborats per un grup d'investigadors del Centre de Recerca i de l'Associació d'Història Rural, que comparteixen dades i apunts històrics sobre els diferents episodis que hi hagut al llarg de la història, des de la pesta negra de l'edat mitjana fins al brot de febre groga o l'impacte del còlera durant el primer terç del segle XIX.

Així mateix, com cada any i dins la Biblioteca d'Història Rural, s'ha publicat un nou títol: *El delme com a font per a la història rural*. Es tracta d'una obra col·lectiva coordinada per Gabriel Jover Avellà, i ja ha estat enviada a tots els socis.

L'única de les activitats anuals pendents és la sortida de la tardor, que esperem poder reprendre l'any vinent.

Marisa Roig Simon ■
Presidenta de l'AHR

Iliurament del

18è Premi Mestall

ACTA DEL JURAT

Reunit el jurat del divuitè Premi Mestall a treballs de recerca de batxillerat convocat per l'Associació d'Història Rural, constituït per Rosa Congost Colomer, Immaculada Costa Viarnés i Xavier Marcó Masferrer, després d'examinar els treballs presentats, acorda:

1. Valorar molt positivament la qualitat dels vint treballs presentats en aquesta convocatòria.

2. Atorgar el premi Mestall a treballs de recerca de batxillerat en la seva divuitena edició al treball «Postguerra i maquis a la Poble de Benifassà. Recerca oral i propostes interpretatives», presentat amb el pseudònim «Guerriller 002». Oberta la plica, el premi correspon a David Tiscar Royo, de l'INS La Sénia de la Sénia, essent tutora del treball la professora Victòria Almuni i Balada.

En la seva valoració, el jurat considera que l'autor ha sabut abordar la complexitat del fenomen dels maquis d'una forma molt exhaustiva i ben estructurada, aplegant una àmplia bibliografia i aportant nou coneixement a partir de fonts orals. El jurat també valora molt positivament l'es-

forç de divulgació d'aquest nou coneixement a partir de la creació d'unes rutes i de vídeos de recreació històrica.

3. Atorgar un accésit del mateix premi al treball «La fira d'animals de Verdú», presentat amb el pseudònim «Verduní». Oberta la plica, el premi correspon a Magí Martínez Torres, de l'Institut Manuel de Pedrolo de Tàrrega, essent tutor del treball el professor Ramon Cardona Colell.

En la seva valoració, el jurat considera que l'autor ha sabut reconstruir el ric mosaic d'activitats que giraven al voltant de la fira de bestiar i transmetre la importància que tenia per a Verdú. També valora molt especialment l'esforç d'aproximar-se a les fonts notariales que en parlen.

4. El jurat proposa la publicació d'un resum dels dos treballs en el proper número del butlletí Mestall.

Girona, 25 de juny de 2020

POSTGUERRA I MAQUIS A LA POBLA DE BENIFASSÀ: RECERCA ORAL I PROPOSTES INTERPRETATIVES

Resum del treball guanyador de la XVIII convocatòria de Premi Mestall

Triar el tema d'aquest treball va ser fàcil. Des de petit havia sentit parlar la gent del meu poble, la Poble de Benifassà, sobre el període en què els maquis havien estat a la zona. Els meus avis materns s'hi referien constantment. Tanmateix, parlar dels maquis era sinònim de por i de veure llàgrimes als ulls dels qui ho contaven. Aquelles històries de quan era petit i el meu interès personal per la història de la zona em van motivar a escollir aquest tema.

En l'actualitat la Poble de Benifassà és una població situada a l'interior de la província de Castelló. És la capital de la subcomarca de la Tinença de Benifassà i un dels molts pobles de muntanya que actualment pateixen un evident despoblament rural.

A l'hora de fer el treball, em vaig marcar dos objectius clau: d'una banda, ajudar a acabar amb el silenci que entre les famílies de la Poble hi ha hagut en relació amb l'episodi històric dels maquis, que ha estat considerat tabú entre els contemporanis; i, en segon lloc, fer palès que la recerca i divulgació de la presència dels maquis a la Poble de Benifassà i a la Tinença pot ser un element de dinamització turística del territori.

Però, què són els maquis? Els maquis foren grups de guerrillers que formaven part de l'anomenada «Resistència francesa».

Van sorgir a França durant la Segona Guerra Mundial, com a resposta a l'ocupació dels nazis. Posteriorment, a l'Estat espanyol, foren els grups armats clandestins que van practicar les tècniques de combat d'escamot especialment en el medi rural i natural; van combatre l'exèrcit de Franco. Rere el fracàs d'invasió de la Vall d'Aran (octubre de 1944), molts guerrillers es van anar escampant al llarg del territori espanyol, sense cap tipus d'objectiu concret i amb manques de tota mena. Aquests guerrillers van haver de contactar amb els grups autòctons dispersos per totes les regions espanyoles. D'aquesta manera, van anar creant campaments, realitzant assalts, aconseguint col·laboradors i van ser capaços de sobreviure a la persecució i als enfrontaments amb la Guàrdia Civil.

Dècades després del fenomen dels maquis, alguns historiadors i investigadors van decidir estudiar i analitzar aquest fenomen. Per altra banda, alguns directors de cine, escriptors o grups de música han portat també els maquis cap al seu àmbit. Per al marc pràctic, vaig cercar què s'havia fet i, certament, em vaig sorprendre de la quantitat. Alguns exemples són l'obra *Donde nadie te encuentre*, de l'escriptora Alicia Giménez Barlett, o les cançons *Guerrilla* i *Pastora*, del grup Ebri Knight. A banda d'això, des de 2018, s'organitzen anualment unes jornades dels maquis a la Poble de Benifassà.

La Poble de Benifassà en l'actualitat.
Fotografia: David Tiscar

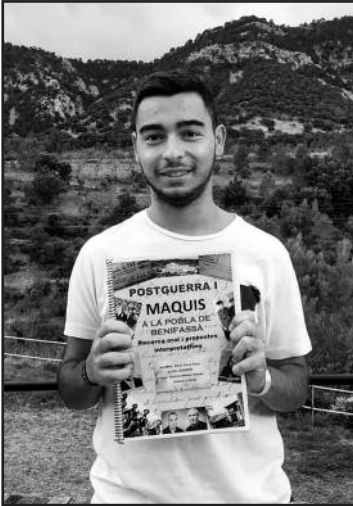
@david_tiscarr

PREMIATS EN ALTRES CONVOCATÒRIES

- 1a (2002-2003)
Maria Bertran Isabal
(IES de Tremp)
- 2a (2003-2004)
Albert Reixach Sala
(IES Montsacopa d'Olot)
- 3a (2004-2005)
Eloi Hernández Mosella
(IES Quercus de Sant Joan de Vilatorrada)
- 4a (2005-2006)
Eudald Arnal Boada
(IES Gabriel Ferrater de Reus)
- 5a (2006-2007)
Laia Alentorn Serrat
(IES Garrotxa d'Olot)
- 6a (2007-2008)
Ares Prat Pujol
(IES Hug Roger III de Sort)
- 7a (2008-2009)
Marta Arnau Borràs
(IES Manuel Sales i Ferré d'Ulldecona)
- 8a (2009-2010)
Mariona Miret Giribet
(IES Guindàvols de Lleida)
- 9a (2010-2011)
Josep F. Duarte Romero
(IES Gabriel Ferrater de Reus)
- 10a (2011-2012)
Ariadna Adarnius Blanch
(IES La Bisbal)
- 11a (2012-2013)
Elisabet Ferrer Moradell
(IES La Bisbal)
- 12a (2013-2014)
Pol Xargay Ferrer
(IES Pere Alsius, de Banyoles)
- 13a (2014-2015)
Mariona Ballart Godoy
(INS Alexandre Deulofeu de Figueres)
- 14a (2015-2016)
Ares Flix Sentís
(INS Màrius Torres, de Lleida)
- 15a (2016-2017)
Irina Graells Santamaria
(INS Lacetània, de Manresa)
- 16a (2017-2018)
Jaume Palau Ráfols
(Institut de l'Arboç)
- 17a (2018-2019)
Clàudia Pubill i Quintillà
(INS Guindàvols de Lleida)

■ l'Associació

L'autor amb el treball.
Fotografia: Carla Tiscar

Un cop coneguts els antecedents, vaig indagar sobre la percepció que es té actualment sobre el tema. Vaig passar una enquesta amb 25 preguntes a tres grups d'enquestats (una classe de 4t d'ESO de l'INS els Alfacs, els assistents a les II Jornades de Maquis a la Pobla, i les xarxes socials), amb la finalitat de comparar resultats. Vaig aconseguir un total de 239 respostes. Amb els resultats obtinguts, vaig concloure que l'interès referent als maquis es troba partint de la mitjana edat cap amunt; que els assistents a les II Jornades de maquis són els qui més coneixement tenien sobre el tema, ja que ho aprenen en el transcurs d'aquest tipus de jornades —per això mateix em semblen tan importants—; i que la Pastora és el maqui el més conegut entre els enquestats, a causa que es tracta d'una figura ja mitificada.

Un dels punts forts del treball són les propostes per tal de dinamitzar el territori amb la finalitat d'intentar frenar el despoblament que, tal com s'esdevé a moltes zones rurals, està afectant la Pobla de Benifassà cada cop de forma més notable. Les propostes són: la creació d'escenes de recreació històrica; la realització del projecte d'un centre d'interpretació de guerrillers a la zona; i la creació de rutes interpretatives mitjançant codis QR. Per tal de mirar d'esbrinar si aquestes opcions podrien arribar a ser satisfactòries, vaig preguntar-ho als enquestats, i el 94% va valorar-les positivament.

L'autor amb l'entrevistada,
Delfina Adell. Fotografia: Carla Tiscar

No obstant això, abans de posar-me a dissenyar i crear propostes, vaig entrevistar tretze testimonis directes dels fets i tres testimonis posteriors als fets, a fi de poder recopilar informació i mantenir la memòria oral, que és ben necessària de cares a la creació de les tres propostes. Vam parlar de temes molt diversos que comprenien el període des de la Guerra

Civil fins que el maqui la Pastora va entrar a presó. Els fets més recordats pels entrevistats són: l'ocupació del poble per part dels guerrillers, les tres morts per la «lleï de fugues» al terme de la Pobla o l'enfrontament entre els guàrdies i els maquis que va tenir lloc al mas del Cabanil; això, sense deixar de banda el molt bon record que guarden els entrevistats sobre la Pastora, quan encara no era maqui i vivia en una masia de les proximitats de la vila de la Pobla:

«Jo vaig fer-li un vestit granat a casa Adelaida i Matilde i, perquè les altres que

cosien a baix no la veiessin, la pujava dalt a agafar-li les mesures». R.B.

«Allí dalt per la carretera prop de Fredes, no en vam fer poques de carreres en la Tresa. En Secundino també, per aquella carretera a veure qui guanyava». J.V.P.

Amb la intenció de crear escenes de recreació històrica vaig redactar un *storyboard* (guió il·lustrat) amb les diferents idees i tot el que podria ser necessari. Amb l'ajuda d'amigues i amics vam rodar algunes escenes que posteriorment vaig editar. Vaig aconseguir dotze vídeos curts, cadascun dels quals representa una escena. Entrant al següent enllaç podreu consultar el primer dels vídeos:

<https://www.youtube.com/watch?v=hTK1jGoVlnA&feature=youtu.be>

La següent proposta és la creació del projecte d'un centre d'interpretació amb seu a l'antiga caserna del poble. Per tal de dissenyar-lo, vaig redactar-ne els continguts, la museografia, el pressupost i el finançament. A banda d'això, vaig proposar diferents activitats per donar-lo a conèixer i contribuir a augmentar el turisme del poble.

L'última proposta són les rutes interpretatives mitjançant codis QR. En vaig crear dues de circulars, amb els títols *A pas de maquis i masovers* i *Camí de lluita i repressió*. Cadascuna té una dificultat i durada diferent. A més, les dues passen per diferents escenaris de la lluita guerrillera a les nostres muntanyes. En els llocs concrets on van passar els fets, l'excursionista podria escanejar diferents codis QR amb el mòbil i veure, d'aquesta manera, l'escena de recreació històrica que correspondria.

Personalment, valoro el meu treball de manera positiva. He pogut indagar i investigar el fenomen del maquis i la postguerra des de diferents àmbits —certament, duia molt de temps amb aquesta intenció al cap—. És per això que, amb aquest treball, he pogut entendre la por que tenien els meus avis materns quan parlaven dels maquis. Després de la repressió i la postguerra, ara entenc el seu silenci i la seva por.

Finalment, si les propostes interpretatives es duen a terme i el territori de la Pobla de Benifassà es dinamitza i, amb això, es posa fre al despoblament progressiu que pateix, em sentiré molt content. Totes i cadascuna de les hores de treball han valgut la pena. Espero que el record dels maquis i de totes les poblades i poblatans no quedi en l'oblit.

David Tiscar Royo ■

LA FIRA D'ANIMALS DE VERDÚ (1378-1968)

Resum del treball amb menció de la XVIII convocatòria de Premi Mestall

Durant gairebé 600 anys, la fira d'animals fou l'esdeveniment econòmic i social més important per la vila de Verdú (l'Urgell). Fins a la seva desaparició, aquesta fira fou una de les més importants de Catalunya. En aquest treball hi ha recollida la memòria de molts verdunins i verdunines que van viure la fira de primera mà, la cerca de molta documentació escrita per autors que van passar per Verdú en les diferents edicions de la fira i la transcripció d'alguns contractes dels llibres notariais de l'Arxiu Parroquial de Verdú del segle XVII.

Els orígens de les fires es troben a l'Edat Mitjana; aquestes eren concedides oficialment pel rei. A Catalunya, entre els segles XI i XV, se'n celebraven quasi una vuitantena, entre elles la fira d'animals de Verdú. Al llarg del treball he identificat els punts forts que van fer créixer aquesta fira, les seves característiques i els punts febles que la van fer desaparèixer.

Des dels seus inicis, quan el rei Pere III en va concedir el privilegi l'any 1378, es poden destacar alguns aspectes que van garantir-ne la continuïtat: l'impuls del monestir de Poblet, que els animals de peu rodó eren necessaris per a la població i la bona situació geogràfica de Verdú.

El fet que se celebrés durant tants anys ha fet que la seva petjada hagi estat present en molts aspectes. En l'àmbit econòmic, des del monestir de Poblet, fins l'Ajuntament, els ramblers, els botiguers o les cases que feien de fonda aconseguien «una segona collita» gràcies als negocis que es feien a Verdú durant el transcurs d'aquesta fira. La fira també ha deixat empremta en el caràcter obert i acollidor de la població de Verdú, que durant segles ha tractat amb gent d'arreu d'Espanya i el sud de França, com es pot veure en el llistat de ramblers que he elaborat a partir de les entrevistes.

La marca de la fira en l'arquitectura del poble es veu reflectida en no pocs llocs; el més obvi és el carrer firal Pere III, centre neuràlgic de tot l'ambient firaire. També condicionava l'arquitectura de les cases: amb quadres de cabuda notable (100 o més animals), anelles per estacar els animals a les façanes, una sala molt gran amb funcions de menjador durant els dies de fira i un gran nombre d'habitacions. La fira també va donar peu a la creació d'un gran nombre de dites, rodolins i cançons, que formen part del folklore popular.

La importància de la fira també es posa de relleu en els llibres notariais de l'Arxiu Parroquial de Verdú, on estan plasmades un gran nombre de transaccions comercials d'animals fetes durant els dies de fira al llarg dels segles. La traducció dels documents del segle XVII m'ha permès veure que el comerç firal ja estava molt organitzat (acte debitori, obligacions dels venedors i del comprador, terminis, el rector que feia de notari...). També mostra que l'intercanvi comercial traspassava la frontera de les poblacions més properes i els dominis de l'abat de Poblet; que, en molts casos, ni el comprador ni el venedor no eren de Verdú; i que els animals comprats no es pagaven el mateix dia de la fira —aquell dia es pagava una part i s'acordaven els propers pagaments coincidint amb festivitats religioses o bé altres fires.

Els punts que la van fer desaparèixer, a finals de la dècada dels seixanta del segle XX, van ser: la mecanització del camp, la celebració de fires mensuals o mercats setmanals en poblacions com Mollerussa o Lleida, i que la fira no es va adaptar als canvis de la mecanització ni es va modernitzar.

Amb aquest treball he volgut contribuir d'alguna manera per tal que no caigui en l'oblit la fira d'animals, una activitat que ha estat un dels grans referents de Verdú com a poble. Ara només en queda el record i el material per a escriure'n la història.

Finalment, vull agrair el suport al meu tutor, en Ramon Cardona, així com el temps esmerçat a totes les persones a qui he entrevistat, en especial, al senyor Ramon Boleda, que em va animar a fer aquest treball. Finalment, també agraeixo a l'Associació d'Història Rural el reconeixement que ha atorgat al meu TDR.

Magí Martínez Torres ■

La fira d'animals de Verdú.
Fotografia: Arxiu de la revista
Xercavins (abril de 1948)

■ Dossier: Epidèmies històriques

La primera onada de reacció historiogràfica davant de la COVID-19

Uns apunts a propòsit de l'estudi de l'Europa preindustrial

El 27 d'abril d'aquest any, des del seu compte personal de Twitter, el reconegut economista serbo-americà Branko Milanovic compartia la següent anècdota. Arran de la pregunta d'un amic sobre què havia aprofitat per llegir durant el mes i mig de confinament, havia admès que li havia costat molt concentrar-se i que havia dedicat massa temps a llegir voraçment tot el que trobava sobre la COVID-19. Menys de dos mesos més tard, el 17 de juny, des de la mateixa xarxa social, el propi Milanovic comentava que cada dia li arribaven informacions sobre el fet que una o altra universitat nord-americana havia publicat una certa projecció sobre com evolucionaria el virus, l'economia i la pandèmia en general. Hi afegia, sorneguer, que ell somreia davant de l'allau de novetats i que, sobretot, es preguntava com era possible que, malgrat tot, als Estats Units ja s'haguessin registrat més de 120.000 morts. L'exemple del considerat un dels grans especialistes en l'estudi de les desigualtats mostra amb els seus dos missatges separats per un lapse de temps força breu una evolució ràpida de l'actitud davant de la resposta de la comunitat científica a la pandèmia. Amb menys de dos mesos, es passa de l'entusiasme inicial per intentar entendre un fenomen de magnitud enorme a un cert escepticisme sobre l'efectivitat de les diagnòstics i solucions que s'improvisen des de diferents àmbits.

Els científics socials o investigadors en humanitats, en general, i els historiadors, en particular, no han quedat al marge d'aquesta reacció a la COVID-19. Molts s'han ofert a proposar claus d'interpretació d'un episodi d'abast mundial, polièdric i que segurament serà el detonant de bastantes transformacions. En especial a partir de l'inici de les mesures de confinament introduïdes en molts països al llarg del mes de març d'aquest 2020, acadèmics d'arreu dedicats a l'estudi de la història de l'economia, la societat o la ciència s'han pronunciat mitjançant la publicació puntual de *working papers* i, sobretot, s'han vist empesos a transferir coneixement a la societat a través de les plataformes de repercussió més immediata: la premsa digital, la ràdio, la televisió, la blogosfera o les xarxes socials. Els autors més àgils o prolífics, fins i tot, han estat capaços de llençar novetats que de

seguida s'han destacat en els aparadors de les llibreries. La indústria editorial ha aprofitat l'avinentsa per desempolsar títols i promocionar-ne d'altres que probablement haurien passat força desapercibuts. I, mentrestant, les grans editorials acadèmiques han fet gala d'un altruisme gens habitual obrint de manera temporal continguts i oferint seleccions bibliogràfiques gratuïtes basades en els propis repositoris de monografies i revistes de pagament que custodien. A més, al llarg dels propers mesos s'han programat nombroses iniciatives col·lectives, com congressos i dossiers de revista —alguns accelerats per mitjà de procediments *fast-track*— que, juntament amb projectes científics acabats d'encetar, segur que oferiran molts més resultats durant almenys un quinquenni.

De ple en una pandèmia en què els horitzons es desdibuixen un dia rere l'altre, és obvi que encara no estem en condicions de valorar-ho tot plegat amb la perspectiva que requereix. Per això, aquest text només aspira a ser una primera aproximació breu i, per descomptat, sense cap pretensió d'exhaustivitat a la fase inicial de reaccions historiogràfiques a la pandèmia COVID-19. Alhora, se centrarà en els historiadors que s'ocupen de la llarga etapa entre l'alta edat mitjana i la fi de l'època moderna, el que tradicionalment s'ha anomenat l'Europa d'Antic Règim, preindustrial o, emprant un anglicisme que encara resulta equívoc en català, premoderna. Els focus d'atenció es multiplicarien si ens fixéssim en les nombroses consideracions que s'han publicat sobre episodis més recents com els brots de còlera del segle XIX i, sobretot, la grip espanyola de 1918, els quals permeten connexions encara més immediates amb la situació actual.¹ Sigui com sigui, s'indiquen tendències entre alguns dels posicionaments més destacats de medievalistes i modernistes que, en la majoria de casos, ha estat possible conèixer a través de la xarxa o plataformes digitals diverses.

Una primera onada de reaccions que ja va encetar-se a inicis d'abril consistia, a grans trets, a traçar paral·lelismes entre la situació actual i grans pandèmies històriques, en especial la Pesta Negra dels anys 1346-1350 o les que també afecta-

ren molts països europeus entre la segona meitat del segle XVI i mitjan segle XVII. En aquesta línia, puntes de llança de la historiografia econòmica europea com Guido Alfani o Cormac Ó Gráda s'afanyaren a exposar les seves reflexions en tribunes com VoxEU.org, el portal del Centre for Economic Policy Research, una xarxa d'investigadors amb la missió d'incidir en la política econòmica del vell continent. En la majoria de les contribucions, un dels propòsits principals és el d'extreure lliçons de la història, és a dir, fer una revisió de les dades aproximades de víctimes que es coneixen per les principals pandèmies des de la Pesta de Justinià dels anys 540-541, així com de l'impacte econòmic i social que tingueren, per tal d'identificar errors que caldria evitar o plantejar estratègies sobre com afrontar els reptes actuals. Per exemple, Alfani, a principis d'abril, posava l'èmfasi en les conseqüències asimètriques dels grans episodis de pesta en funció de l'estadi en què es trobava cada societat en el nivell d'urbanització, de desenvolupament econòmic o de maduresa de les institucions públiques, tot i que admetia que el pes principal requeia en una combinació complexa d'elements epidemiològics difícils de predir. És per això que advocava per una resposta coordinada a escala europea que evités els riscos dels «jocs asimètrics». En un nou article del mes d'octubre passat, aprofundia en les implicacions de les grans epidèmies respecte de la desigualtat econòmica i, descartant que l'actual tindria cap efecte anivellador com el que se suposa a la Pesta Negra, advertia de la crisi social que seguiria a la sanitària. A banda dels textos citats d'Alfani, una cerca ràpida a la xarxa permet trobar bastants més articles, a cavall de la divulgació i l'opinió, d'historiadors de diferents països europeus, en els quals el propòsit bàsic es redueix a aquesta operació d'extreure lliçons o aprendre sobre com es perceberen i s'afrontaren o gestionaren les epidèmies del passat.²

Altres autors han assajat exercicis similars de comparació, si bé insistint en la necessitat de no rebaixar la gravetat de la present pandèmia en comparar-la amb grans esclats registrats en contextos històrics diferents i en què la propagació era en general molt més lenta, per bé que la letalitat extraordinàriament superior. També s'ha subratllat la importància de tenir sempre en compte aquests contextos específics que condicionen el desenvolupament i l'impacte d'una epidèmia o d'altres fenòmens catastròfics similars. En una línia semblant, altres autors han assenyalat la capacitat de les crisis sanitàries per evidenciar les fissures dels sistemes socials i polítics i deixar a la intempèrie els

fonaments morals i intel·lectuals que els sustenten. Així ho va expressar, per exemple, el medievalista belga Alexis Wilkin, segons el qual, a més, l'únic aprenentatge que cal extreure d'aquests episodis històrics hauria de ser la necessitat de repensar la viabilitat de les estructures existents per no veure'ns abocats a una repetició cíclica de crisis similars. En definitiva, com han convingut també molts especialistes en el món contemporani, resulta evident la importància de mantenir viva la memòria col·lectiva d'esdeveniments de tanta magnitud com els que estan afectant i evitar que es perdi en el decurs de tan sols dues o tres generacions.³

Tanmateix, no tots els historiadors s'han limitat a exposar els resultats de les recerques que acumulen sobre epidèmies medievals i modernes i a esbossar certes analogies que poden servir per afrontar la situació actual. No tot hem de considerar-ho, doncs, simples exercicis intel·lectuals, en part estimulats pels canvis d'horari i hàbits fruit del treball a distància. Alguns han anat més enllà i han aprofitat per reivindicar el paper de la historiografia i la investigació en humanitats i ciències socials en general davant de la crisi sanitària galopant i les profundes conseqüències que en seguiran.⁴ Amb aquest propòsit de proporcionar pautes per pensar històricament el present, alguns centres o grups de recerca han emprat o habilitat *ex novo* plataformes diverses per difondre continguts creats pels seus membres. Un exemple proper és el blog *Epidèmies a l'Edat Mitjana*, fundat a principis d'abril per un grup d'investigadors de l'Institut de Recerca en Cultures Medievals (IRCUM) de la Universitat de Barcelona.⁵ I, sense sortir dels límits més estrictes del confinament perimetral, en el número anterior d'aquest mateix butlletí alguns membres del Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona reflexionaven sobre pandèmies històriques en temps pandèmics, bo i analitzant, entre d'altres, els principals episodis epidemiològics d'època medieval i moderna.

En qualsevol cas, seria ingenu ignorar que la reivindicació del paper dels historiadors davant de la COVID-19 duu

La pandèmia està profusament tractada al portal VoxEU.org

■ Dossier: Epidèmies històriques

implícit el legítim objectiu de posicionar-se en la lluita pels recursos econòmics imprescindibles per fer recerca. Una lluita que serà més aferrissada que mai en vista de les estretors que ja pateixen molts sectors productius des de fa mesos i una administració pública que naufraga. Per això, el posicionament té una doble vessant: per un costat, es vol evitar que la història i altres disciplines humanístiques quedin encara més arraconades en els nous plans d'impuls a la ciència; per l'altre, a còpia d'adquirir bagatge en el tema o versatilitat i capacitat pluridisciplinària per convertir-lo d'un dia per l'altre en l'objecte d'estudi preferent, assegurar-se un lloc dins de la quota migrada que inevitablement es reservarà a la investigació en aquests camps concrets.

Les necessitats són imperioses, però aquesta breu aproximació no podria acabar sense mirar de subratllar un altre posicionament, per ara, minoritari dins del col·lectiu d'historiadors dedicats a l'estudi de l'Europa d'Antic Règim. Malgrat això, segurament podria obrir força vies de reflexió. S'emmiralla en un dels procediments propugnats per un dels mestres de l'ofici, Marc Bloch, el conegut mètode regressiu per a l'estudi del passat partint sempre de l'observació atenta de les realitats més properes en el temps. Una de les contribucions pioneres en aquesta línia ha estat l'article de D.R. Curtis i B. van Besouw amb l'eloqüent títol «Not Learning from History. Learning from Covid-19», publicat el 14 d'abril passat.⁶ Aquests dos investigadors de l'Erasmus University de Rotterdam, a banda de qüestionar el rol de catalitzadors de canvis estructurals de fenòmens exògens com les epidèmies, reivindiquen que els historiadors poden aprendre més de la COVID-19 que no pas a la inversa. En aquest sentit, apunten diversos aspectes de l'experiència present respecte de l'afectació del virus a països molt diferents que poden enriquir la perspectiva a l'hora d'apropar-se a episodis històrics. Per exemple, es fixen en la desigualtat evident en l'exposició que han hagut de patir els treballadors de certs sectors, la vulnerabilitat general dels més desafavorits i, de manera especial, posen l'accent en les dinàmiques de gènere i com l'experiència de dones i nenes en moltes crisis sanitàries del passat divergia clarament de la d'homes i nens. Per això, reclamen que la pandèmia en què ens trobem immersos hauria de fer reflexionar els historiadors sobre la conveniència de no reduir l'anàlisi d'epidèmies del passat a indicadors com els salaris reals dels treballadors urbans masculins o els índexs de Gini de la distribució de la riquesa i que

exclouen la «hidden majority» formada per dones, gent gran i infants.

Encara que els continguts concrets de propostes com aquesta s'hauran d'anar destil·lant amb calma, la idea bàsica que introdueixen al debat és clara: la historiografia pot arribar a treure més rendiment de la conjuntura en què ens trobem pensant com millorar les recerques que dedica al passat més que no pas intentant d'oferir diagnòstic del present o, fins i tot, improvisant receptes per al futur. En suma, sense que ningú no es pugui permetre el luxe d'obviar la necessitat de captar recursos per assegurar la supervivència, la COVID-19 convida, abans que res, a reflexionar sobre la mateixa investigació històrica. Convida a afinar l'utilitatge per captar millor realitats complexes, a engruixir el volum dels bancs de dades i diversificar-les, a consolidar i enfortir les bases teòriques. Algú potser suggerirà —i no li faltarà raó— que hi ha el risc de fer esforços en va, de perdre el temps confegeint llençols que es perdran en cada bugada de transferència de coneixement. Amb tot, que almenys el col·lectiu d'historiadors mai no se'l pugui vincular amb l'escuma d'uns nous anys 20 que moltes veus ja auguren.

Albert Reixach Sala ■

Notes

1 I un altre estudi interessant que ben aviat algú segur que abordarà serà el tractament per part dels mitjans de comunicació de precedents històrics a l'hora d'explicar el desenvolupament de la COVID-19, tal com ja s'ha fet en alguns països europeus: DE RIDDER, Bram, «When the Analogy Breaks: Historical References in Flemish News Media at the Onset of the COVID-19 Pandemic», *Journal of Applied History*, 2020, pàgs. 1-16: <https://doi.org/10.1163/25895893-bja10003>

2 ALFANI, Guido, «Pandemics and asymmetric shocks», «Pandemics and inequality: A historical overview»; CUMMINS, Neil, KELLY, Morgan, Ó GRADA, Cormac, «Coronavirus from the perspective of 17th century plague». Tots publicats a <voxeu.org>.

3 WILKIN, Alexis, «Ce que les crises d'Ancien Régime révèlent sur nous», *La Libre*, 2020 abril 14: <<https://www.lalibre.be/debats/opinions/ce-que-les-crisis-d-ancien-regime-revelent-sur-nous-5e8f46059978e228415d360a#XpR3ZFStIU.twitter>>.

4 A major o menor escala, a molts llocs s'han endegat campanyes com aquest *hub* britànic destinat a fer convergir propostes i iniciatives davant de la pandèmia per part de diverses universitats i de centres de recerca dedicats a les ciències socials: <https://campaignforsocialscience.org.uk/news/bringing-together-the-social-science-response-to-COVID-19/>.

5 <<https://epidemiesdatmitjana.wordpress.com/>>

6 CURTIS, Daniel R., VAN BESOUW, Bram, «Not Learning from History. Learning from Covid-19», <<https://www.wiley.com/network/researchers/COVID-19-resources-for-the-research-community/not-learning-from-history-learning-from-COVID-19>>.

Els preus agrícoles a la comarca de la Selva a partir de les estimacions dels inventaris *post mortem* (1775-1780): alguns apunts de recerca

Entre els anys 1775 i 1780 es redactaren a les diverses notaries de la comarca de la Selva vora un centenar d'inventaris *post mortem*. Es tracta d'un tipus d'escriptura notarial consistent a fer un llistat davant de notari de tots els béns que posseeix un determinat individu en el moment de morir. Malgrat que la finalitat última dels inventaris és regular qualsevol assumpte relacionat amb el repartiment de l'herència del difunt, rarament en el mateix inventari s'especifica el valor exacte dels béns. Aquesta és una de les principals diferències dels inventaris catalans respecte als d'altres territoris i és deguda a la idiosincràsia del règim successori català: si el primogènit succeeix el pare en la gestió del patrimoni familiar, l'inventari ha de definir molt clarament quin és el patrimoni, però no fa falta taxar-lo. Si el patrimoni familiar s'hagués de dividir a parts iguals entre tots els hereus, llavors sí que seria necessari saber el valor concret de tots els béns mobles i immobles (Moreno 2018: 57). En alguns casos —normalment quan hi ha deutes del difunt pendents de liquidar—, a continuació de l'inventari hi trobem l'encant públic dels béns. Això ens permet, certament, una aproximació al valor dels béns, però les xifres que podem obtenir no deixen de ser els preus de subhasta que no necessàriament han de coincidir exactament amb els

de mercat.¹ Tenim la sort que, pel curt període 1775-1780 del prop d'un centenar d'inventaris escripturats a la regió selvata, set d'ells incorporen l'estimació (total o parcial) del valor dels béns. A més, tots ells un cert nombre de productes agrícoles en els seus respectius graner i/o rebost. Gràcies a aquesta «casualitat», a continuació mostrem un petit estudi de cas dels preus agrícoles a la comarca de la Selva. Els productes de què tenim més exemples són els cereals, però també mostrem els preus d'alguns llegums, tubercles i altres tipus de fruits i grans, de tal manera que el lector pugui fer-se una idea, a grans trets, de quin podia ser el valor dels diferents productes alimentaris.

En la taula 1 mostrem les dades dels set inventaris objecte de la nostra mostra. Com es pot observar, sis d'ells foren escripturats a la notaria de Santa Coloma de Farners i un a la d'Arbúcies. Corresponen a sis homes i a una dona. L'ofici més habitual és el de pagès masover —el trobem en tres dels individus masculins—, mentre que l'única dona de la mostra era pubilla (i, per tant, hereva universal) d'una família de pagesos masovers. Els altres tres individus són, respectivament, un negociant, un fuster i un bracer.

Taula 1: Relació dels inventaris localitzats que inclouen estimació monetària dels béns.

Nom	Ofici	Residència	Data	Referència notarial
Boix, Miquel	pagès masover	Castanyet (Santa Coloma de Farners)	17/03/1775	AHG SCo, 133 pàg. 21
Perarnau, Rafel	pagès masover	Santa Coloma de Farners	20/12/1777	AHG SCo, 134 pàg. 537
Barrera, Pio	fuster	Santa Coloma de Farners	15/05/1778	AHG SCo, 135 pàg. 284
Janer, Pio	Negociant	Santa Coloma de Farners	13/04/1779	AHG SCo, 136 pàg. 259
Llorà, Margarida	vídua de treballador i pubilla de pagesos masovers	Castanyet (Santa Coloma de Farners)	24/01/1780	AHG SCo, 137 pàg. 50
Cavaller, Joan	pagès masover	Santa Coloma de Farners	07/05/1780	AHG SCo, 137 pàg. 226
Mas, Thomas	bracer	Arbúcies	14/12/1779	AHG Ar, 66 pàg. 291

Taula 2: Nombre de casos localitzats dels diferents productes agrícoles i el seu valor mitjà, així com els dos valors extrems (en els productes dels quals tenim dos o més casos localitzats). Xifres expressades en lliures barcelonines/quartera.²

Producte	Núm. de casos (n=7)	Valor mitjà (en lliures barcelonines/ quartera)	valor més alt	valor més baix
<i>Lleguminoses</i>				
fesols blancs	4	5,94	6,00	5,45
llenties	1	4,50		
fesols «sutils»	3	4,33	4,50	4,20
faves	1	4,30		
garrofes	1	3,19		
llobins	2	2,50	2,80	2,20
<i>Cereals</i>				
xeixa	1	4,98		
mestall	3	4,70	5,00	4,50
sègol	2	3,00	3,00	3,00
blat de moro	5	2,60	3,00	2,00
civada	1	2,33		
fajol	1	2,25		
mill	1	2,00		
melca	1	1,50		
<i>Altres</i>				
nous	1	3,60		
castanyes	2	2,08	2,15	2,00
glans d'alzina	1	1,00		
trufes	1	0,75		

El producte agrícola més car era, tal i com es pot apreciar a la taula 2, els fesols blancs. En localitzem en quatre dels set inventaris, amb un estimació mitjana de 5,94 lliures barcelonines per quartera, en una forquilla de valors que oscil·lava entre les 6 lliures per quartera de l'inventari de Miquel Boix a les 5,45 del de Rafel Perarnau. En general, s'observa que els diferents aliments que formen part de la família de les lleguminoses tenen valoracions força elevades, ja que, dels sis productes que conformen la mostra, quatre d'ells superen el llindar de les 4 lliures per quartera. Així doncs —i juntament amb els esmentats fesols blancs—, hi trobem les llenties, els fesols «sutils» i les faves, amb estimacions que oscil·laven entre les 4,2 i les 4,5 lliures per quartera.

En el cas dels cereals, només superarien aquest llindar de les quatre lliures per quartera el blat xeixa i el mestall, amb valoracions situades entre les 4,5 i les 5. El blat de moro és el producte que hem localitzat més vegades, ja que el trobem en cinc dels set inventaris, amb un preu estimat entre les 2 i les 3 lliures per quartera. Un valor lleugerament inferior al del sègol, que, en els dos inventaris on el localitzem, s'estima amb un valor de 3 lliures. Una mica per sota del blat de moro trobem la civada i el fajol, amb estimacions lleugerament superiors a les 2 lliures per quartera. Dos cereals més tradicionalment vinculats a l'alimentació ani-

mal, com serien el mill i la melca, tanquen la llista cerealística amb una estimació de 2 i 1,5 lliures respectivament.

Igualment vinculats al consum animal i amb una valoració força baixa, trobem les glans d'alzina, estimades en 1 lliura per quartera. El producte més barat són les trufes (és a dir, les patates), que són l'únic aliment que no assoleix ni tan sols el llindar d'1 lliura per quartera. Actualment el seu ús i consum ha variat força, però en l'època en què es redactaren els inventaris també podem considerar-les un aliment vinculat al consum animal. Per últim, cal mencionar la presència de castanyes en dos inventaris; i, també, de nous en un, estimades, respectivament, en aproximadament 2 i 3 lliures.

Els preus dels cereals en perspectiva regional

Gaudim al nostre país d'una certa tradició de realitzar i estudiar l'evolució del preu del blat al llarg del segle XVIII. Una tradició que podríem considerar encetada per Pierre Vilar en el tercer volum de la seva *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, on, a partir de les compres de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, va poder establir una sèrie de l'evolució del preu del blat de 1720 a 1806. Tingué la seva continuïtat amb l'aparició en les dècades posteriors de diverses sèries de preus bladers en d'altres indrets de Catalunya, i són especialment notables les de dife-

rents indrets de la regió de Lleida. Així doncs, gràcies a treballs com els d'Enric Vicedo, Ramon Garrabou o Josep Maria Bringué, gaudim d'índexs de preus cerealístics a ciutats i viles com Lleida, Tàrrrega o Balaguer, així com per a la regió del Pallars. Pel que fa a la regió de Girona, disposem de la sèrie del preu del blat al mercat de Girona entre els anys 1670 i 1889, que ha estat treballada —si bé principalment en relació amb el segle XIX— per Jaume Portella i Ramon Alberch en un article publicat a la Revista de Girona l'any 2008.³

Qualsevol comparació amb els treballs que hem citat en el paràgraf anterior ha de ser realitzada amb la major de les cauteles i prevencions. D'entrada, cal tenir molt present que estem utilitzant fonts i metodologies diferents. Una cosa és el preu al qual s'acaba venent el cereal en el mercat d'una determinada ciutat i una de diferent és el preu en què es podien estimar els cereals existents en el graner o rebost d'una casa. D'altra banda, la volatilitat dels preus cerealístics, ja no interanual sinó fins i tot dins del mateix any, sumat a la petita mostra amb la qual treballem —amb l'excepció del blat de moro, de la resta de cereals en tenim entre una i tres estimacions de preu—, implica que qualsevol casuística particular pot suposar un biaix important en les xifres que interpretem.

Manifestades totes aquestes cauteles, sí que considerem interessant posar de manifest algunes notables similituds amb d'altres indrets de Catalunya.⁴ El cereal de què tenim més elements de comparació és el blat xeixa. Malauradament, en la nostra petita mostra d'inventaris amb estimació, només en un d'ells, el de Margarida Llorà, trobem espe-

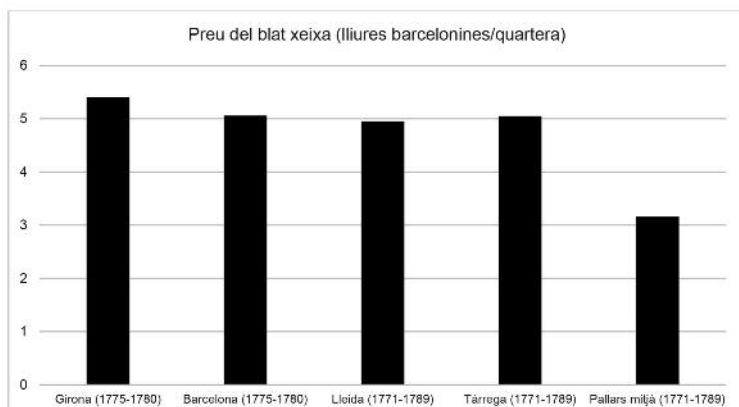
cificada aquesta tipologia bladera. Tenia en el seu rebost 1 quartera i 1 mesura de xeixa que s'estimaren en 6 lliures, 4 sous i 6 diners, la qual cosa suposa un preu de 4,98 lliures barcelonines/quartera. Una xifra molt similar a la de Barcelona,⁵ Lleida i Tàrrrega, que en aquesta mateixa època mostraven valors molt propers als 100 sous/quartera, és a dir, a 5 lliures barcelonines per quartera de xeixa. En el cas de Girona, el preu seria lleugerament més alt, ja que durant el sexenni 1775-1780 el preu mitjà del blat assoliria les 5,4 lliures la quartera. En el cas de la regió pirinenca del Pallars «mitjà», sí que seria força més baix: se situaria al voltant de les 3,5 lliures per quartera.

En els casos de Lleida i Tàrrrega, també disposem de dades relatives al preu del blat mestall (o mescladís),⁶ que en la nostra mostra trobàvem en tres dels set inventaris i amb una forquilla de valor estimat de 4,5-5 lliures per quartera; una xifra molt semblant a la que es detectava per a Tàrrrega, ja que a la capital urgellenca el preu mitjà del mestall entre els anys 1771 i 1789 fou de 94,2 sous per quartera. Això serien 4,71 lliures per quartera. El preu mitjà resultant dels tres inventaris de la nostra mostra és de 4,7. En el cas de Lleida i en relació amb el mateix període, el mestall es comercialitzà a un preu més baix, que se situava al voltant de les 4 lliures per quartera.

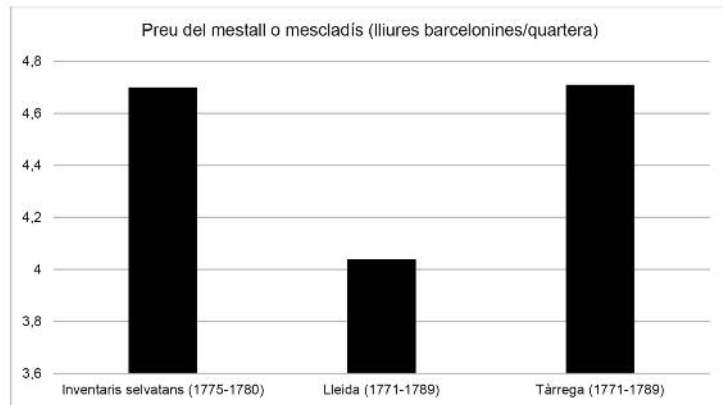
Conclusions

Insistim de nou que totes aquestes xifres que hem anat mostrant han de ser interpretades i contextualitzades amb cautela. No pretenem establir una sèrie de preus agrícoles, ja que som conscients de la modèstia de la mostra i del biaix que podria existir. Malgrat tot, sí que resulta interessant —i estimulants— veure com els

Gràfic 1: Comparativa del preu del blat xeixa. Font: elaboració pròpia a partir de BRINGUÉ (1983: 307-326), GARRABOU (1970: 83-121), VICEDO (1983: 327-346) i VILAR (1966: Vol. 3, 378). En l'inventari *post mortem* de Margarida Llorà, s'estima el blat xeixa existent en el seu graner en 4,98 lliures barcelonines per quartera.

Gràfic 2: Comparativa del preu del blat mestall. Font: elaboració pròpia a partir de VICEDO (1983: 327-346).

preus dels cereals, en una mostra tan petita com la nostra, encaixen i resulten coherents amb molts d'aquells treballs que, amb fonts molt més completes, extenses i estandarditzades, han estudiat el moviment de llarga durada del preu del blat per als segles XVIII i XIX.

Seria d'allò més interessant poder ampliar la mostra per tal de comprovar si es mantenen els paral·lelismes o si, ben al contrari, comencem a localitzar-hi divergències. La font és com és i, com dèiem al principi d'aquest estudi, rarament els inventaris *post mortem* inclouen una estimació monetària del valor dels béns. Tot i així, i a la llum dels resultats que hem obtingut, aquests ens animen a seguir treballant en aquesta línia i poder utilitzar aquesta tipologia documental com una font complementària per a l'estudi de l'evolució dels preus agrícoles.

Josep Mas ■

Notes

1 Recentment la Biblioteca d'Història Rural i sota l'edició de Belén Moreno ha publicat una obra monogràfica sobre els inventaris *post mortem*. Dins d'aquesta obra i en relació a les potencialitats, limitacions i perills dels encants públics com a font per aproximar-nos a l'estudi del consum i dels nivells de vida, vegeu CONGOST i ROS (2018: 76-81).

2 En els inventaris l'estimació està expressada en lliures, sous i diners. En el present treball ho expressem convertit en fraccions decimals de lliura barcelonina per tal de simplificar i facilitar la comprensió de les xifres.

3 Així mateix, les diverses sèries del preu del blat al mercat de Girona han servit com a eina per deflactar i ponderar una gran quantitat de treballs i estudis duts a terme per membres del Grup de Recerca en Història de les Societats Rurals, de l'Institut de Recerca Històrica de la Universitat de Girona.

4 Per a la comparativa amb Girona i Barcelona, hem calculat el preu mitjà del període 1775-1780, que és el mateix tall cronològic que el dels nostres inventaris. En els casos de Lleida, Tàrrrega i el Pallars «mitjà», mostrem el valor per al període 1771-1789 tal i com ho publicaren els seus respectius autors. En relació a la unitat de mesura, en els nostres gràfics ho mostrem

convertit a lliures barcelonines/quartera. Alguns dels treballs citats expressen els resultats en sous/quartera o en pessetes/hectolitre. En el cas de les xifres expressades en sous/quartera, la conversió és senzilla: 1 lliura correspon a 20 sous. Pel que fa a la conversió dels resultats expressats en pessetes/hectolitre, podria resultar més complexa. Hem optat per utilitzar el mateix factor de conversió que proposa Enric Vicedo (2008: 59): 0,181752 pessetes/hectolitre equivaldrien a 1 sou/quartera; i, per tant, 1 lliura/quartera serien 3,63504 pessetes/hectolitre.

5 Val a dir que, si per a Barcelona utilitzéssim també la mitjana dels preus del període 1771-1789, aquesta s'eleva fins a les 5,3 lliures barcelonines/quartera. Per tant, se situaria per sobre dels mercats lleidatans d'interior i amb xifres més semblants a les que identifiquem per al mercat de Girona.

6 També disposem de la sèrie del preu del blat mestall al mercat de Girona, però malauradament aquesta s'inicia a l'any 1805.

Bibliografia consultada

BRINGUÉ, J.M., «Moviment dels preus del blat al "Pallars Mitjà" o Ribera de Sort al segle XVIII», dins *I Col·loqui d'història agrària: Barcelona, 13-15 d'octubre, 1978*, Institució Alfons el Magnànim, 1983, p. 307-326.

GARRABOU, R., «Sobre la formació del mercat català en el segle XVIII. Una primera aproximació a base dels preus dels grans a Tàrrrega (1732-1811)», *Recerques: història, economia, cultura*, 1 (1970), p. 83-121.

CONGOST, R., i ROS, R., «Els inventaris de la gent humil: els treballadors de la regió de Girona al segle XVIII», dins MORENO, B. (ed.), *Els inventaris post-mortem. Una font per a la història econòmica i social*, Girona, Biblioteca d'Història Rural, 2018, p. 63-86.

MORENO, B. «Els inventaris *post mortem* catalans a l'època moderna: característiques, punts forts i punts febles», dins MORENO, B. (ed.), *Els inventaris post-mortem. Una font per a la història econòmica i social*, Girona, Biblioteca d'Història Rural, 2018, p. 37-62.

PORTELLA, J., i ALBERCH, R., «El desenvolupament demogràfic i fluctuacions

dels preus del blat a Girona 1856-1900», *Revista de Girona*, 75 (2008), p. 39-49.

VICEDO, E., «El preu dels cereals durant el segle XVIII en un mercat de l'interior: l'Almodí de Lleida», dins *I Col·loqui d'història agrària: Barcelona, 13-15 d'octubre, 1978*, Institució Alfons el Magnànim, 1983, p. 327-346.

VICEDO, E., «Els preus dels cereals al mercat de Lleida durant la primera meitat

del segle XIX», *Recerques: història, economia, cultura*, 14 (1983), p. 167-176.

VICEDO, E., «Mercado y precios. El almudí de Lérida, 1700-1833», *Historia agraria*, 45 (2008), p. 41-79.

VILAR, P., «El moviment dels preus agrícoles», dins: VILAR, P., *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, vol. 3, Barcelona, Edicions 62, 1966, p. 369-480.

notes de lectura ■

a l'entorn de la Biblioteca d'Història Rural

A la franja litoral de l'Alt Empordà, tradicionalment s'ha utilitzat la paraula «cortal» per referir-se als masos. Aquesta peculiar denominació, que en origen té a veure amb el caràcter marcadament ramader d'aquestes explotacions, en alguns llocs ha desaparegut de la parla i en queda tan sols un rastre en la toponímia; però en d'altres, com Castelló d'Empúries o Sant Pere Pescador, ha perviscut fins als nostres dies.

La història dels cortals i dels seus habitants (els cortalers), l'estudi dels seus orígens i de la seva evolució històrica en un sentit ampli, ha viscut en els darrers anys un impuls molt notable gràcies a un seguit d'iniciatives impulsades des de l'Associació d'Història Rural i el Centre de Recerca d'Història Rural de la UdG conjuntament amb l'Ecomuseu de la Farinera i l'Arxiu Municipal de Castelló d'Empúries. En aquest sentit, cal destacar una primera presa de contacte amb el món dels cortals empordanesos a través dels projectes de recuperació de la memòria oral *Els últims hereus i Forçats a foc i llum*, que, respectivament, van recuperar retalls de la vida rural de les comarques gironines durant el segle XX a través d'entrevistes a propietaris i masovers, alguns dels quals vinculats a la zona a què ens referim. Més endavant, un altre projecte d'investigació que combinava la història oral i la recerca documental, *Paisatge latent. Closes, cortals i cortalers*, se centrà en l'evolució històrica del paisatge de la zona cortalera i dels seus habitants des d'un enfocament proper a la història ambiental i l'antropologia social. Aquesta recerca va permetre la recopilació de molta informació, documentació i testimonis dels canvis viscuts al llarg del període contemporani i donà lloc a una exposició i a l'edició d'un interessant catàleg amb el mateix títol, l'any 2014.

Aquest aprofundiment en la realitat dels cortals empordanesos també s'ha vist beneficiat per la reedició el 2015 de la tesi doctoral d'Albert Compte *El Alto Ampurdán*, publicada inicialment l'any 1964. Es tracta d'una monografia que s'inscriu en la tradició de la geogra-

fia regional de Vidal de la Blache i que constitueix un excel·lent punt de partida per a situar-se en el marc geogràfic dels cortals abans de les grans transformacions del litoral empordanès esdevingudes durant la segona meitat del segle XX. En aquest treball, i en d'altres de posteriors publicats pel mateix autor, ja es plantejava la necessitat de l'estudi del cortal empordanès per tal d'entendre la interrelació històrica entre l'home i el paisatge a la plana empordanesa. En ocasió de la reedició del llibre del doctor Compte, es portà a terme a Castelló d'Empúries el setembre de 2015 una jornada d'homenatge a la seva figura i dedicada als cortals. En el decurs d'aquell dia, diversos investigadors (la majoria vinculats als projectes anteriorment esmentats) van presentar ponències sobre els cortals i la seva realitat des de l'edat mitjana fins al present. Partint del contingut d'aquella jornada, bona part dels ponents que hi participaren presenten ara el volum *Els cortals empordanesos, segles XIII-XXI. Sis estudis*, editat dins la col·lecció Estudis de la Biblioteca d'Història Rural. Per bé que no es tracta d'un recull de les ponències que s'hi presentaren, el llibre parteix del mateix esquema cronològic, tot oferint un recorregut per la història, el paisatge i els habitants dels cortals, des dels orígens medievals fins al present. Com diu el títol, el volum recull sis estudis que aprofundeixen en aspectes diferents de la realitat cortalera, al temps que ofereixen un seguit de finestres a partir de les quals submergir-se en el microcosmos dels cortals: els orígens, la naturalesa econòmica en tant que explotacions agràries, les formes d'explotació, la dinàmica social i familiar dels seus habitants, el grau d'imbricació amb el paisatge i l'ecosistema local i les grans transformacions que ha experimentat el territori circumdant al llarg de tot el període.

El volum va encapçalat per una documentada introducció a càrrec d'Enric Sagner i Marisa Roig, la qual permet al lector no especialista situar-se en la realitat —i la singularitat— dels cortals empordanesos. Aquestes pàgines inicials suposen una acurada síntesi de tot allò que en sabem en aquests

**SAGUER,
Enric (ed.)**

***Els cortals
empordanesos
del segle XIII al
XXI. Sis estudis.***

Biblioteca d'Història Rural
(Col·lecció Estudis, 19)

Girona: Associació d'Història Rural, Centre de Recerca d'Història Rural (Institut de Recerca Històrica), Documenta Universitaria, 2019. 250 pàgines.

**ELS CORTALS EMPORDANESOS,
DEL SEGLE XIII AL XXI
Sis estudis**

ENRIC SAGUER (ED.)

COL·LECCIÓ ESTUDIS 19

notes de lectura

a l'entorn de la Biblioteca d'Història Rural

moments, tant pel que fa a l'etimologia i la geografia del terme «cortal», com pel que fa a la seva naturalesa com a explotació agrària i hàbitat rural. A continuació, el volum s'estructura en sis estudis ordenats en sentit cronològic. El primer, a càrrec de Josep Maria Gironella, s'emmarca en la baixa edat mitjana, etapa durant la qual el terme cortal es referia a diferents tipus de construccions o explotacions agràries i abraçava una geografia més àmplia que la de segles posteriors. El segon estudi, signat per Pere Gifre, aborda el cortal d'època moderna, el del segle XVII ampliat cap a les darreries del segle XVI i les primeres dècades del segle XVIII. Ens mostra la progressiva definició d'un model d'explotació agrària que, en essència, arribarà fins al segle XX i, també, el sorgiment de fórmules d'explotació i sociabilitat que articularan les relacions entre la gent dels cortals. Ja dins de l'etapa contemporània trobem tres estudis més: el treball de Marisa Roig, a propòsit de les famílies cortaleres entre el darrer terç del segle XIX i la primera meitat del segle XX; el d'Enric Saguer, centrat en la naturalesa econòmica dels cortals d'ara fa un segle a partir d'un estudi de cas (el cortal Maig durant el primer terç del segle XX) que ha explotat l'excepcional comptabilitat dels qui en foren els seus maso-

vers; el de Rosa Congost, que, partint d'un debat historiogràfic més ampli, explora a escala local les condicions reals d'accés a la propietat dels cortals per part dels seus parciers i arrendataris en el decurs del segle XX. El llibre, el tanca l'estudi de Meritxell Fernández, a propòsit de la gran transformació paisatgística de la façana litoral empordanesa durant la segona meitat del segle XX i les implicacions de tot ordre que ha tingut aquest procés en els cortals i els cortalers que, malgrat tot, continuaven essent un actiu important del territori.

En definitiva, doncs, aquest llibre no és —ni pretén ser-ho— una obra definitiva sobre els cortals i la seva gent, sinó més aviat una posada al dia del que se'n sap. Cal destacar-ne la voluntat divulgativa i, alhora, el rigor expositiu, que beu directament de la recerca feta durant anys pels seus autors en el marc dels projectes esmentats més amunt. Sens dubte, un llibre estimulant, que acostarà el lector a la història dels cortals empordanesos i que, de ben segur, impulsarà noves recerques a propòsit d'aquesta realitat passada i present.

Josep Colls Comas ■

trobades

XXXI Seminari d'Història Econòmica i Social

Les dones i les classes: el canvi social des d'una perspectiva relacional i de gènere

Girona, 2 i 3 de setembre de 2020

Fa anys el Centre de Recerca d'Història Rural de la UdG i el Seminari d'Història Econòmica i Social giren entorn dels grups socials intermedis i dels processos de canvis i transformacions socials i econòmiques protagonitzats per aquests grups. El seminari de l'any 2020 continua amb aquest plantejament, però incorpora el paper de les dones en els canvis i les transformacions socials. Es tracta d'un avanç important, atès que l'explosió de la història de les dones en les darreres dècades és tan innegable com l'escassa atenció que han rebut les dones rurals i les activitats agràries per part de la història social i econòmica i la història agrària, així com també per part de la història de gènere: els estudis s'han centrat en l'àmbit i les activitats urbanes o bé en el mercat, els processos de canvis tècnics i de transformacions de l'economia i les activitats agropecuàries. Tots aquests processos no es poden entendre ni valorar adequadament si no es té en compte el paper desenvolupat per les dones i pels infants, en el món laboral, familiar, social, etc. Tot i els avenços, hi ha encara poques recerques monogràfiques que abordin el rol de les dones en les societats rurals i, encara menys, les que se centren en el treball femení.

A causa de la crisi sanitària derivada de la COVID-19, el seminari d'aquest any va tenir lloc els dies 2 i 3 de setembre de 2020; i alguns dels

participants i de les comunicacions es van fer telemàticament. D'altra banda, només es van presentar catorze de les quinze comunicacions programades. La majoria de les comunicacions van ser presentades per membres del Grup de Recerca d'Història de les Societats Rurals, entre els quals s'inclouen tres investigadors en formació, i per alguns historiadors que formen part de l'equip de treball del projecte. A més, també van participar al seminari tres historiadors amb una llarga trajectòria en els estudis sobre les dones i el treball femení: en primer lloc, Juanjo Romero, de la Universitat de Barcelona; en segon lloc, Cristina Borderías, també de la Universitat de Barcelona, que va presentar un projecte de recerca en col·laboració amb Luisa Muñoz, de la Universitat de Santiago, i Xavier Cussò, de la Universitat Autònoma de Barcelona; i, finalment, Montserrat Carbonell de la Universitat de Barcelona, encara que la seva intervenció no es va dur a terme.

La primera sessió va girar entorn de la figura del dot, les soldades, l'escreix i la viduïtat. Hi van participar Rosa Congost, Rosa Ros i Lúdia Torra, amb la comunicació «La funció de l'escreix a Catalunya. Diferències regionals i canvis a la segona meitat del segle XVIII»; i Belén Moreno, amb «Els dots i l'escreix a l'Alt Penedès de la segona meitat del segle XVIII». En ambdues comunicacions les historiadores, a partir dels

casos de Barcelona, Girona i l'Alt Penedès, van resseguir l'origen de l'escreix, el van relacionar amb el dot i van explorar la possibilitat que sigui una compensació dels dots inferiors que aportaven les dones de les classes humils o del treball que realitzaven a la casa del marit. A més, Moreno va analitzar la constitució dotal, així com Josep Mas, a «...adquirint de sa soldada servint els amos en coses lícitas e honestas». El paper de les soldades en la constitució dotal i el mercat matrimonial. El cas de La Selva (1750-1805)», va relacionar el paper del treball femení i les soldades en la composició del dot i els va associar amb el grup social de les dones i els seus pares. Enric Saguer va cloure la sessió del matí explicant, a «Viduitat i vellesa femenines en la masoveria catalana: l'Empordà, 1936», que, en bona part, el dèficit de vídues al cap de la masoveria es relaciona amb les estratègies que adoptaven les vídues masoveres en situació de desequilibri familiar: emigració, nou matrimoni, contractació d'assalariats i, sobretot, la convivència de famílies extenses o múltiples.

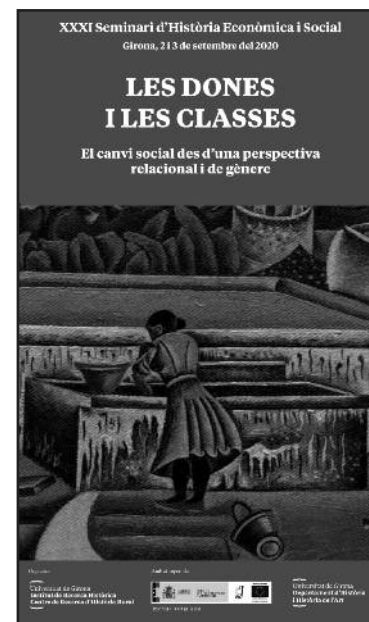
La sessió de la tarda es va centrar en el món del treball. La va obrir Dignoris Mateo explicant, a «L'espai laboral femení al final del segle XVIII a partir del Diari i les respostes al qüestionari de Francisco de Zamora», com les dones participaven en diferents regions en les activitats principals de les seves localitats o de les veïnes, encara que no s'ocupessin en les tasques principals. Les altres comunicacions es van centrar en una activitat o en una regió concretes. En primer lloc, Lúcia Torra, a «Dones emprenedores en el sector manufacturer i comercial a Barcelona (segle XVIII)», i fent servir diversos exemples, va exposar els casos de dones usufructuàries, copropietàries o sòcies en diferents tipus de negocis que no només es van limitar a gestionar el negoci, sinó que van prendre iniciatives innovadores. En segon lloc, Celine Mutos Xicola, a «Alletant a l'expòsit. Dones i economia familiar a la regió de Girona (1700-1900)», va presentar el seu treball sobre les dides de la inclosa gironina i el temps i les condicions en què les de la ciutat com les del Baix Empordà — a les quals es va recórrer perquè les primeres van preferir treballar per la de Barcelona— duien a terme l'alletament. Finalment, Rosa Congost i Gabriel Jover van tancar el primer dia del seminari ponderant, a «Què va ser de Mary Houghton? Les pràctiques espigolaires: una oportunitat per incidir en alguns grans debats des de la perspectiva de gènere», la participació de les dones en l'espigolament com una estratègia dels grups socials humils i com una modalitat de contracte agrari a Mallorca.

La majoria de les comunicacions del tercer dia continuaven fent al·lusió al món del treball, però posaven l'accent en les característiques dels salaris i la participació femenina en el mercat laboral, el contrast amb els masculins i n'analitzaven les implicacions familiars. En aquest sentit, Juanjo Romero, a «Movilidades Artesanas: migraciones, matrimonios y menes-

trales en Barcelona, 1814-1842», va afirmar que les dones, filles, esposes o vídues d'artesans, no només van actuar com a transmissores de l'ofici familiar, sinó que a vegades van reorientar i transformar la producció dels tallers heretats a productes i subproductes més remuneradors i fàcils de fabricar. Rosa Ros, a «Salaris i bretxa de gènere a la indústria surera catalana, 1891-1924», va explicar que, a causa de la diferenciació salarial i la divisió sexual d'algunes de les tasques, les dones van assumir els costos de la crisi de principi del segle XX; i que la participació femenina i masculina en les reivindicacions sindicals era diferent; i, també, els discursos sobre el treball i els salaris femenins ambivalents. Cristina Borderías, Luisa Muñoz i Xavier Cussò, a «Working-class breadwinners in Spanish cities (1914-1930). Regional and occupational inequalities», van evidenciar que els salaris femenins eren necessaris, però insuficients, en la majoria dels models d'economia familiar, per tal de completar els ingressos familiars i assegurar l'adquisició de nutrients, calories i els micronutrients essencials per a tots els membres de la família. Finalment, Antònia Morey, a «Diversificació arbòria i segmentació del mercat laboral. Mallorca (1860-1960)», va detallar la participació i els salaris femenins i infantils en els cultius arboris amb els masculins, ja que, en la majoria dels cultius, els primers s'ocupaven de la recol·lecció o bé de la transformació dels fruits; i els segons, en canvi, s'ocupaven de la poda o del transport.

En l'última sessió només es van presentar dues comunicacions: la de Pere Ortí, «Les propietàries de finques urbanes. Sant Feliu de Guíxols (segles XIV-XIX)», en què va exposar una part dels resultats de la seva recerca sobre la reconstrucció global de l'estructura de la propietat de la vila de Sant Feliu de Guíxols a partir dels capbreus, i la participació d'algunes dones propietàries en el mercat del crèdit, els negocis i la compravenda de finques urbanes; i, finalment, la de Gabriel Jover, «La mà d'obra més invisible: l'ocupació femenina i infantil a través de l'ús agregat de la informació comptable, Mallorca, 1350-1880». Aquesta comunicació va tancar el seminari explicant la segmentació del mercat laboral mallorquí, en el qual la mà d'obra femenina i infantil, que s'ocupava de la recol·lecció, era elevada en el sector oleícola; i la masculina, que s'ocupava del manteniment, era reduïda. L'autor ho relaciona amb la diferenciació salarial, els processos de canvis tècnics i productius i la crisi del sector, que va provocar una reestructuració de la mà d'obra.

El seminari aborda diferents eixos fonamentals per tal d'estimar el rol que van desenvolupar les dones en el canvi social i en les transformacions de les relacions entre dones i homes en el context familiar, laboral i social. Aquestes relacions, Josep Mas va evidenciar-les amb un sol exemple: el de l'ascens social d'una criada que es va casar amb el seu antic amo. Un canvi en les relacions socials que es

reflecteix indirectament en una major visibilitat de les dones en els documents i la voluntat d'aconseguir de deixar constància, per escrit, del fruit del seu treball en els béns que aporten al matrimoni o els que feien servir per finançar un negoci. Per tant, al llarg del seminari s'ha posat de manifest que les dones són presents en la història no només com a objectes passius i silenciosos, sinó també com a subjectes actius dels canvis i les transformacions socials que van afectar les seves vides i les d'altres persones; i,

també, que hi ha molts aspectes de l'experiència personal, familiar, laboral i social de les dones, sobretot de les rurals, els quals no es coneixen i sobre els quals només es pot teoritzar. Així doncs, és necessari realitzar recerques concretes i valorar el paper desenvolupat per les dones dels diferents grups socials en els canvis i transformacions socials que elles també van protagonitzar.

Dignorris Mateo ■

Trobada d'HSE-HSA

Quan l'investigador en història social de l'economia-història social de l'art es fa numericus

Perpinyà,
4 de setembre de 2020

El seminari permanent d'història social de l'economia-història social de l'art (HSE-HSA) de la Universitat de Perpinyà és un lloc de recerques —vinculat a un laboratori (UMR 5136-FRAMESPA)— que organitza un programa anual de seminaris, anima un bloc acadèmic (<https://hsehsa.hypotheses.org/>) i també participa en la formació a la investigació en el marc actual del Màster Història, Civilitzacions, Patrimoni (HCP), i dels doctorats d'història i d'història de l'art de l'Escola Doctoral Intermed. Aquest seminari s'ha creat per iniciativa de Nicolas Marty i Patrici Pojada amb l'objectiu de fomentar les investigacions i la reflexió al voltant d'unes grans qüestions de la història social i econòmica entre les quals hi ha la de comprendre els comportaments econòmics i llurs articulacions amb la societat i, també, entendre la complexitat de tot el que és social a través dels comportaments econòmics. Les nostres problemàtiques donen un lloc destacat a l'actor com a element central del fet social.

Les nostres propostes integren estretament les reflexions metodològiques, siguin la que té a veure amb les fonts d'investigació o la que té a veure amb el tractament de les dades. Així, el 4 de setembre de 2020 vam organitzar a Perpinyà una trobada sobre els usos d'eines digitals en el marc de la recerca en història econòmica i social; més ben dit, de la història social de l'economia que pretenem desenvolupar des del nostre grup. El títol escollit per la trobada,

«Quan l'investigador en història social de l'economia-història social de l'art es fa *numericus*», posava de manifest l'interrogant principal: la digitalització canvia els pràctiques dels historiadors? Aquesta jornada, que comptava amb la participació de Bertrand Mocquet, expert en humanitats digitals (Agència de Mutualització de les Universitats), va permetre fer un balanç reflexiu dels vincles entre la història i el fet digital (Sébastien Poulblanc, UMR 5136 FRAMESPA), donar a conèixer l'experiència de les pràctiques digitals d'uns quants historiadors (Boris Deschanel, Universitat d'Avinyó i Eric Fabre, Aix-Marsella Universitat), presentar treballs i investigacions en curs que associen en un diàleg permanent historiadors i informàtics (Aurian Meunier i Mylène Lorre, Universitat de Perpinyà; Rosa Congost, Enric Saguer i Jordi Regincós, Universitat de Girona), tot obrint una reflexió més general sobre la concepció i l'ús de les bases de dades, tema que es va tractar en la ponència conjunta d'Anne Perrin i Émilie Roffidal (Universitat de Tolosa II-UMR 5136 FRAMESPA).

De les moltes qüestions obertes per les comunicacions, els debats i la taula rodona final, la de l'articulació entre formació i recerca, tant en màster com en doctorat, va semblar una de les més fructíferes. Caldrà que hi aprofundim més endavant.

Nicolas Marty i Patrici Pojada ■

Jornada

Les corts jurisdiccionals i les fonts per al seu estudi (Corona d'Aragó, edat mitjana i època moderna)

Girona, 16 d'octubre
de 2020

Les fonts de les cúries. Crònica d'una jornada

El divendres 16 d'octubre de 2020 va tenir lloc la jornada d'estudi sobre «Les corts jurisdiccionals i les fonts per al seu estudi (Corona d'Aragó, edat mitjana i època moderna)», organitzada per l'Associació d'Història Rural, conjuntament amb el Centre de Recerca d'Història Rural de la UdG. Tot i que la previsió i la voluntat era celebrar-la de forma presencial, dos dies abans la Generalitat de Catalunya, com a resposta a la segona onada de covid-19, va aprovar una resolució (SLT/2546/2020) que restringia les

reunions socials, i això va obligar-nos a transformar-la, a correu, en una jornada virtual. El resultat final, tanmateix, no va ser gens decebedor, atès que hi van poder participar fins a setanta-tres persones simultànies, algunes d'elles des de França, Alemanya o Mèxic.

La jornada va ser organitzada per en Lluís Sales i l'Albert Reixach, els quals, en la seva presentació, van reivindicar l'interès d'aquests fons tant per a l'estudi del funcionament del sistema judicial en ell mateix, com

per a l'anàlisi de moltes realitats socials i econòmiques que només afloren en contextos conflictius que les posen en evidència. També van comprometre's a treballar en una cartografia d'aquests fons en el bisbat de Girona, la qual haurà d'aparèixer en la publicació que aquesta jornada tenia intenció d'impulsar.

La jornada va articular-se en sis ponències, quatre de les quals van fer referència a l'època medieval i a diferents territoris de la Corona d'Aragó, i dues a la Catalunya moderna. Aquest biaix cronològic —i també geogràfic— no s'explica per la menor o major abundància de fons, sinó sobretot per l'estat de la recerca en relació amb elles, clarament superior durant el període medieval.

La primera ponència va anar a càrrec de Josep M. Salrach, catedràtic emèrit de la UPF, que va explicar una recerca en curs basada en el corpus de documents de justícia conservats a Catalunya entre el segle IX i el segle XII (entorn d'un 6,5% de tota la documentació existent). Centrant-se en el focus de la jornada, va exposar les característiques genèriques d'aquests documents, tot remarquant que els processos d'aquesta època sovint no finalitzaven amb una sentència, sinó amb la renúncia d'alguna de les parts, i que la major part, tot i l'elevada casuística, es refereix a disputes per béns i drets. Entre les tipologies documentals, a més de les renúncies, va destacar les queixes o *querimoniae*, les adreçades testamentàries, els trasllats o les *reparationes* de documents, així com les execucions per deutes. Finalment, també va apuntar que, així com en el segle X, la potestat judicial la tenien els senyors i eren aquests els qui figuraven exercint justícia o arbitratge, en el segle XI apareix amb força la justícia exercida per una assemblea, ja fos de barons o de veïns. Això eclipsarà relativament la figura del jutge professional i, en el context d'un feudalisme naixent, segons Salrach, posarà de relleu l'emergència d'un nou valor de negociació.

Guillermo Tomás Faci, investigador postdoctoral a la Universitat de Saragossa, va fer una explicació sistemàtica dels registres documentals vinculats a les corts judicials aragoneses dels segles XIII-XV. Tot remarquant el baix coneixement existent sobre el sistema judicial del regne d'Aragó, va sintetitzar-ne les característiques agrupant les diferents instàncies en tres nivells jeràrquics: el Justícia d'Aragó, que exercia com a jutge de darrera instància; els justícies urbans i comarcals, que resolien primeres apel·lacions i causes criminals; i els justícies locals, des de les autoritats senyorials fins als jurats o els justícies «ordinaris». La documentació conservada en els tres nivells és relativament escassa, si ho comparem amb Catalunya o València. La major part de la documentació és posterior

a l'any 1400 i correspon als justícies urbans i comarcals, i als justícies locals. A partir dels llibres de Cort d'Épila i de Cañart, Tomás va analitzar les principals tipologies documentals, vinculades a la circulació de crèdit, la tutela de menors, les herències, l'ordre públic i la jurisdicció criminal.

Pere Ortí, professor de la UdG, va centrar la seva exposició a aclarir la posició i les funcions de la figura del batlle a la vegueria de Girona. Després de distingir el batlle jurisdiccional del batlle senyorial, encarregat de la recaptació de rendes, va posar èmfasi en la reconstrucció de l'organització territorial de la jurisdicció dins la vegueria de Girona. Així com entre 1500 i 1714 aquesta organització va canviar poc, en els segles anteriors havia estat objecte d'una profunda reestructuració. L'any 1300 hi havia pocs espais jurisdiccional en mans dels senyors i gran part del territori estava sotmès a la plena jurisdicció del veguer; mentre que l'any 1500 ja trobem un mapa de batllies molt fragmentat. Segons Pere Ortí, s'hi va arribar a través del procés de venda de jurisdiccions per part del rei i de llucions finançades per les pròpies comunitats.

La intervenció de Pau Viciano, professor de la Universitat de València, va permetre, després d'haver escoltat Guillem Tomás, establir una comparació interessant entre els regnes d'Aragó i de València pel que fa tant a l'organització del sistema judicial com pel que fa a la producció documental. Viciano va explicar, en una primera part, les figures del sistema jurídic valencià, que gravitava al voltant del *justicia*, una figura present tant en els municipis rurals com urbans, la qual actuava com a jutge ordinari en la jurisdicció civil i també en la criminal. La documentació generada per la seva activitat va donar lloc a tres grans tipologies documentals: els llibres judicials o de la cort, els llibres de bans i *calònies* (multes), i els llibres del corredor de la cort del justícia (encants). En darrer lloc, Viciano va analitzar el contingut de tres llibres judicials corresponents a localitats i moments diferents, tot destacant-ne el predomini d'aquells actes relacionats amb el crèdit.

Josep Capdeferro, professor a la Universitat Pompeu Fabra, va parlar de l'organització del sistema jurisdiccional de la Catalunya moderna. Va destacar-ne la complexitat i la persistència d'un caràcter mosaic, tot i l'actuació expansiva de la monarquia i el magnetisme exercit per la Reial Audiència. La seva exposició va combinar una revisió de diferents instàncies a diversos nivells del sistema: des de la Diputació de General i la visita del General, en l'àmbit de les institucions més representatives, fins a les cúries baronials, passant per les jurisdiccions diocesanes i algunes institucions amb jurisdiccions

■ trobades

sectorials, com ara l'Hospital de la Santa Creu. En aquest escenari multiforme, Capdeferro també va posar l'accent en els intents per harmonitzar la praxi processal a partir de la Reial Audiència, així com les resistències a aquesta homogeneïtzació. La mesura que hagués estat més efectiva per aquesta finalitat, el Tribunal de Contrafaccions (1702-1713), va ser, tanmateix, una experiència massa breu.

La darrera intervenció va anar a càrrec de Josep Maria Masachs, arxiver de l'Arxiu Comarcal de Vilafranca, on es custodien els fons de diferents corts i instàncies jurisdiccionals, tant reials com senyorials, que havien actuat en el territori del Penedès històric. Després d'explicar les diverses tipologies i sèries conservades a l'arxiu, així com la seva organització arxivística, l'exposició es va centrar a examinar els continguts de les sèries documentals penedesenques des de la perspectiva de la història social i de la vida quotidiana.

Per bé que els fons judicials d'època medieval i moderna siguin una tipologia relativament escassa, que sovint apareix entre els protocols notarials com a conseqüència de l'actuació dels notaris com a escriptors de cort, i que massa freqüentment només s'ha conservat parcialment, sense constituir sèries documentals contínues en una escala temporal més o menys llarga, la jornada va posar en relleu que es tracta d'un recurs massa poc explorat i explotat, i que, tot i les seves limitacions, té un elevat interès potencial per investigar tant la praxi jurídica, com molts altres aspectes de la vida econòmica i social.

Val a dir, per acabar aquesta crònica, que la jornada, a més de l'accés obert per videoconferència, també va ser retransmesa en directe a través de Twitter per iniciativa de l'Àlex Martínez, a qui ho agraïm sincerament.

Enric Saguer ■

■ recerques

**MIQUEL MILIAN,
Laura**

La guerra civil catalana i la crisi financera de Barcelona durant el regnat de Joan II (1458-1479)

Tesi doctoral, presentada en el marc del Programa de doctorat en Ciències Humanes, del Patrimoni i de la Cultura de la Universitat de Girona.

Direcció: Pere Ortí Gost i Pere Verdés Pijuan

Data de lectura: 30 d'octubre de 2020

El propòsit de la tesi doctoral és estudiar les finances municipals de Barcelona durant el segle XV i observar fins a quin punt aquest indicador econòmic pot servir per establir l'impacte de l'anomenada «crisi baixmedieval» a la capital catalana. Concretament, partint de les diferents teories historiogràfiques que s'han ocupat de la qüestió, s'analitzen les repercussions de la guerra civil catalana de 1462-1472 en l'erari del municipi de Barcelona. Per fer-ho, s'ha volgut estudiar l'estat de la tresoreria de la ciutat al llarg del regnat de Joan II (1458-1479), amb l'objectiu d'observar-ne l'estat abans, durant i després del conflicte bèl·lic.

El treball es divideix en tres parts principals. La primera està dedicada a les institucions que, d'una manera o altra, influeixen en la marxa de les finances urbanes. D'una banda, s'inclouen aquelles de tipus governamental, és a dir, la monarquia, la Diputació del General de Catalunya i el Consell del Principat, i el Consell municipal. De l'altra, es descriuen els responsables més immediats de la hisenda municipal: el clavari i els racionals, oficials al servei del municipi, i la Taula de Canvi, el banc públic barceloní inaugurat l'any 1401. Aquest marc inicial permet entendre millor les dades exposades en les altres dues parts, l'una centrada en les *rebudes* del tresorer municipal i l'altra en les seves despeses.

La segona part, en què s'aborden els ingressos, s'ha dividit en els dos grans tipus de recursos amb què comptava el municipi de Barcelona: els no financers, formats pels diferents impostos i rendes del Consell, i els financers, procedents del crèdit a curt i, sobretot, a llarg termini (censals morts). El discurs s'ha articulat de manera que s'ofereixi una visió clara de l'evolució dels ingressos de la ciutat i dels canvis dràstics que experimentaren arran de l'esclat de la guerra civil l'any 1462. Pel que fa a la tercera part, la de les despeses, s'han seguit paràmetres funcionals per tal de classificar-les tipològicament en les següents categories: administració (salari, plets, ambaixades...), serveis (abastament, obres, host...), transferències (al rei i a la Diputació del General) i deute (fonamentalment, censal). De nou, s'ha incidit especialment en les transformacions que l'inici de les hostilitats amb el rei van suposar en el destí dels recursos econòmics de Barcelona. Tot plegat contribueix a proporcionar una visió força completa de les finances municipals durant el regnat de Joan II i de les conseqüències nefastes que la guerra civil comportà. Així mateix, constitueix un bon indicador per valorar, més en general, la situació de Barcelona a la fi del conflicte: es confirmen les tesis que consideren la contesa com un daltabaix per a l'economia de la ciutat, la recuperació de la qual va ser lenta i complicada.

Aquest treball té com a principal objectiu l'aproximació crítica a una font històrica molt rellevant: els contractes matrimonials de l'època baixmedieval. Són importants perquè descriuen un procediment jurídic crucial per al desenvolupament de les relacions socials i econòmiques del passat, però també per la seva gran presència en els arxius catalans.

L'Arxiu Episcopal de Vic disposa d'una sèrie de llibres de contractes matrimonials excepcional per la seva dimensió i trajectòria, la qual s'inicia a principis del segle XIII. La recerca s'ha centrat en el buidatge dels contractes produïts entre 1349-1352, just després de l'arribada de la mortal Pesta Negra, i en tota la informació que contenen. Es citen les característiques principals de la mostra i les peculiaritats d'aquesta tipologia documental, tot aportant exemples que permeten avaluar la potencialitat de la font per a futurs estudis més exhaustius. Les dades que es mostren han estat recopilades amb la intenció de formular hipòtesis sobre el comportament dels diferents actors socials de l'è-

poca, distingits entre ells per oficis, càrrecs o procedència, davant una situació tan adversa com ho va ser l'arribada de l'epidèmia. Finalment, gran part dels matrimonis medievals es regulaven mitjançant el dot, una quantitat econòmica o en altres béns que permet determinar el nivell de benestar de què gaudien els integrants de les dues famílies involucrades en el pacte. Així, el treball explora cadascuna de les formes en què apareix el dot i la imatge que proporciona de la situació econòmica de la societat medieval vigatana.

La història dels pescadors a la Catalunya medieval és repleta de buits que cal anar omplint amb estudis específics que permetin conèixer tots els diferents aspectes que envoltaven aquesta comunitat. La relació d'aquests pescadors amb la terra i la compaginació de les tasques pesqueres amb les agrícoles és un d'aquests aspectes que cal estudiar i que s'analitza en aquest treball final del Màster de Cultures Medievales, de la Universitat de Barcelona.

Així doncs, l'objectiu és extreure diferents tipus d'informació a partir de l'estudi de la propietat de terres de conreu divers, així com de masos. Prenent com a context geogràfic les viles selvatanes de Blanes, Lloret i Tossa, s'ha fet una anàlisi quantitativa de les propietats de terra que restaven en mans de pescadors entre 1400 i 1512. A partir d'aquí es comprèn l'abast d'aquestes propietats i la dedicació d'aquestes per part dels pescadors: on tenien aquestes terres, quines n'eren les tipologies principals, què hi conreaven i quines característiques tenien. Els resultats de l'anàlisi són molt diversos i, principalment, es pot destacar la presència de l'hort com a peça de conreu primordial en l'economia complementària d'aquests pescadors. Altrament, també es documenten diverses vinyes, terres de conreu i boscos, totes elles de dimensions ben diferents.

Entre totes aquestes propietats, en destaca especialment el mas, així com la relació dels pescadors amb aquest sistema i tot el que implica. Partint d'aquesta vinculació amb el mas, unida a l'acumulació de patrimoni agrari d'alguns pescadors, s'ha copsat la relació entre propietat de terra i nivell socioeconòmic. A partir de dos estudis de cas, un de tossenc (la família Sallers) i un de blanenc (el xaveguer Antoni Andreu), s'han pogut vincular dos patrons pescadors amb un patrimoni i activitat econòmica importants.

Per últim, també s'han estudiat els mecanismes de gestió d'aquesta activitat agrícola complementària a la pesca. En aquest sentit, s'ha analitzat la compaginació de calendaris agrícoles i pesquers, la participació familiar en l'activitat agrícola complementària i l'ús de mà d'obra assalariada i esclava.

Amb tot això, s'ha pretès obtenir una visió global d'un dels múltiples afers dels pescadors més enllà de la mar. Els resultats han estat prou satisfactoris i han deixat entreveure el dinamisme de la comunitat de pescadors.

**MORENO PERÉ,
Juli**

***Els contractes
matrimonials de Vic
(1349-1352):
una aproximació
a la font***

Treball Final (TFM) del Màster en recerca en Humanitats de la Universitat de Girona.

Direcció: Lluís To Figueras

Data de lectura: setembre de 2020

**GINOT JULIÀ,
Antoni**

***Entre la xarxa
i l'aixada: la relació
dels pescadors
amb la terra a la
comarca de la
Selva (Blanes-
Lloret-Tossa),
1400-1512***

Treball Final (TFM) del Màster en Cultures Medievales de la Facultat de Filologia i Comunicació de la Universitat de Barcelona.

Guardonat amb el IV Premi de Recerca Antoni de Capmany del Museu Marítim de Barcelona

Direcció: Rosa Lluch Bramon

Data de lectura: 9 de juliol de 2020

Seminaris d'història rural curs 2020-2021

Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona

19 de febrer de 2021

Gabriel Jover (Universitat de Girona)
La pagesia benestant i la crisi del segle XV. Un material i unes notes a partir del cas de Mallorca.

26 de març de 2021

Sebastià Villalón (Arxiu Municipal de Girona)
Continuïtats i transformacions en el crèdit hipotecari català durant l'etapa final de l'Antic Règim.

30 d'abril de 2021

Patrice Poujade (Universitat de Perpinyà)
La carreteria, una activitat rural a la Castella la Nova dels segles XVII i XVIII.

28 de maig de 2021

Albert Reixach (Universitat de Lleida)
"Iuxta facultates bonorum ipsorum singularium": El repartiment de talles a les comunitats rurals de la Catalunya baixmedieval: segles XIII-XV

Totes les sessions s'inicien a les 16 h. a la sala de l'Institut de Recerca Històrica de la Universitat de Girona (Facultat de Lletres, Plaça Ferrater Mora, 1, 17004 Girona. Tel. 972418945). En cas que les mesures de seguretat impedeixin fer-les de manera presencial, es notificarà l'enllaç a la sessió a la pàgina web del CRHR:

<https://www.udg.edu/ca/grupsrecerca/Societats-Rurals>

Les sessions són gratuïtes i no cal inscripció prèvia.

Amb el suport del MINECO: projecte de recerca PGC2018-096350-B-100

17è Seminari d'història medieval

Curs 2020-2021

23 d'octubre de 2020

Mireia COMAS VIA (Universitat de Barcelona):
La vella fembra del temps no's membra.
Envellir en femení a la Catalunya medieval.

27 de novembre de 2020

Irene LLOP JORDANA (Universitat de Vic):
Viure al call. La vida quotidiana en una comunitat jueva de la Catalunya interior (Vic, segles XIII-XIV).

11 de desembre de 2020

Laura MIQUEL MILIAN (Institució Milà i Fontanals - CSIC, Barcelona):
Barcelona contra el rei: el municipi durant la guerra civil catalana.

15 de gener de 2021

Mathieu CAESAR (Universitat de Genèva):
Revers de fortune: quelques réflexions au sujet de la mobilité descendante.

19 de febrer de 2021

Vicenç RUIZ GÓMEZ (administrador-gestor de documents al Parlament Europeu):
El municipi medieval com a comunitat d'arxiu: Terrassa, 1180-1322.

13 de març de 2021

Angela ORLANDI (Universitat di Firenze):
El sistema financiero y crediticio de la Toscana en tiempos del banco Datini (siglos XIV-XV).

16 d'abril de 2021

Ana ECHEVARRÍA ARSUAGA (Universidad Nacional de Educación a Distancia):
Redescubriendo a los cristianos andalusíes y los mozárabes: los manuscritos de El Escorial.

14 de maig de 2021

Li TANG (University of Cambridge):
Medieval Culture and Religious Encounters along the Silk Road.

Organitzat pel Grup de Recerca consolidat i unitat associada al CSIC «Renda Feudal i Fiscalitat a la Catalunya Baixmedieval» (2017 SGR 1068), la Institució Milà i Fontanals (CSIC), el Centre de Recerca d'Història Rural (Institut de Recerca Històrica de la Universitat de Girona) i els projectes de recerca coordinats «La desigualdad económica en el mundo rural y las pequeñas ciudades de la Cataluña Vieja bajomedieval a través de las fuentes notariales» (PGC-2018-100979-B-C21) i «La desigualdad económica en las ciudades catalanas y mallorquinas durante la baja Edad Media a través de las fuentes del impuesto sobre la riqueza» (PGC-2018-100979-B-C22).

Coordinadors: Lluís To Figueras, Pere Orti Gost i Pere Verdés Pijuan

Lloc de realització i horari: Totes les sessions s'inicien a les 11 h. a la Facultat de Lletres de la UdG (Plaça Ferrater Mora, 1, 17004 Girona). En cas que les mesures de seguretat impedeixin fer-les de manera presencial, podeu obtenir l'enllaç a la sessió adreçant-vos a: juli.moreno@udg.edu.

Il·lustració del díptic: "Jeux et déguisements: la culture folklorique au sein de la culture urbaine" (Histoire du Graal de Robert de Borron, vers 1280, b.n.).

■ **Seminari Permanent Història social de l'economia-Història social de l'art de la Universitat de Perpinyà: «UNE HISTOIRE SOCIALE DU CRÉDIT, APPROCHES CROISÉES FRANCE-ESPAGNE» / Programa 2020-2021**

Coordinadors: Claude Denjean, Julien Lugand, Nicolas Marty, Patrici Pojada

23 de setembre de 2020 — Élodie Capet, Univ. París 8, Saint-Denis: «Le crédit aux étrangers à Perpignan, xive-xve siècles»

9 de desembre de 2020 — Jean-Michel Minovez, Univ. de Tolosa Jean Jaurès: «Draps du Languedoc et Empire ottoman dans le dernier tiers du XVIIIe siècle. Apports de l'histoire des techniques à l'explication d'un effondrement»

16 de desembre de 2020 — Antoni Furió, Univ. de València: «Crédit i consum a la València del segle XIV»

27 de gener de 2021 — Alexandre Frondizi, Univ. de Neuchâtel i EHESS: «Marché immobilier et crédit au XIXe siècle: une relecture grand-parisienne»

3 de febrer de 2021 — Ida Mauro, Univ. de Barcelona: «Art i economia de la festa en la Nàpols barroca (1648-1672)»

17 de febrer de 2021 — Damien Coulon, Univ. d'Estrasburg: «Cardeurs et drapiers de Perpignan, artisans ou hommes d'affaires?»

10 de febrer de 2021 — Joan Bosch Ballbona, Univ. de Girona: «Construir retalles a la Catalunya moderna: una tasca col·lectiva»

10 de març de 2021 — Michel Bochaca, Univ. de la Rochelle: «Les marchands bordelais et le crédit, XVe, XVIe siècles»

17 de març de 2021 — Rosa Congost, Univ. de Girona: «El crèdit i els "treballadors" a la regió de Girona. Els possibles efectes "colaterals" de la reducció de la taxa d'interès dels censals (1750)»

31 de març de 2021 — Viera Rebolledo-Dhuin, Univ. de París Est Créteil: «Le crédit dans la librairie au XIXe siècle»

5 de maig de 2021 — John V. Drendel, Univ. del Quebec a Montreal: «Crédit et monnaie en Provence, XIVe-XVe siècles»

Aquests seminaris formen part del Màster Història, Civilitzacions, Patrimoni (HCP) i dels doctorats de l'Escola Doctoral 544 Intermed, amb el suport de la Mission Histoire Société Générale.

Tenen lloc a la sala del departament d'història (Edifici Y, campus del Molí de Vent, Perpinyà) de 16 a 18h.

mestall
ASSOCIACIÓ D'HISTÒRIA RURAL

Redacció:
Rosa Congost, Lidia Donat, Rosa Lluch,
David Moré i Marisa Roig

Assessor lingüístic: Daniel Ferrer

Maquetació: Anna Cabañas

Per a informació i inscripcions:

Associació d'Història Rural

Pl. de Sant Josep, 1
Arxiu Històric de Girona
17004 GIRONA
Tel. 972 22 55 00

www.ddgi.cat/historiarural/

Podeu enviar-nos textos o suggeriments a:
mestall@hotmail.com

Periodicitat: semestral.

Impressió: Palahí Arts Gràfiques

ISSN: 2462-5353

Dipòsit legal: GI-731-1999